

цінностей у житті людини і суспільства, стверджували перевагу загальнолюдських над іншими цінностями навколишнього світу; за допомогою введення учнівського самоврядування учні спільно з вихователями на загальних зборах створювали закони, за якими жила спільнота, тому охоче дотримувалися їх;

• багато уваги зверталось на формування моральної особистості через господарську і гурткову роботу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Зеленко А. Современные реформаторы образования и воспитания. Англия / А. Зеленко // Свободное воспитание. – 1911-1912. – № 11. – С. 87-124.
2. Золотарев С. А. Очерки по истории педагогики / Золотарев С. А. – СПб: Издание Братьев Башмаковых, 1910. – С. 186-200.
3. Йорданський М. М. Основи і практика соціального виховання / Йорданський М. М. – К.: Держ. Вид-во України, 1923. – 194 с.
4. Карсен Ф. Современные опытные школы в Германии / Карсен Ф. – М.: Гос. издательство. – 1924. – 217 с.

5. Лозинський Е. Пионеры „нового воспитания” в Германии / Е. Лозинский // Вестник воспитания, 1911. – № 1. – С. 66-97.

6. Новая школа в Англии и России. – СПб: Типография А. С. Суворина, 1901. – 121 с.

7. Ребиндер Л. Учебно-воспитательное заведение доктора Лица / Л. Ребиндер // Вестник воспитания, 1905. – № 6. – С. 136-157.

8. Фария А. де-Васконселлос. Новая школа в Бельгии / Фария А. де-Васконселлос. – М.: Лит. изд. отд. Наркомпроса, 1919. – 195 с.

9. Cecil Reddie // www.abbotsholme.com

10. Geheeb P. Die Odenwaldschule im Lichte der Erziehungsaufgaben der Gegenwart // Pädagogische Hochschule: Wissenschaftliche Vierteljahresschrift des Badischen Lehrervereins Bühl. – Н. 3 (1931), S. 11-32.

11. Lietz H. Individual und Sozialpädagogik // In Wilhelm Rein (Hrsg.): Aus dem pädagogischen Universitätsseminar zu Jena. Bd. I. Langensalza, 1895. – S. 57-80.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Прибора Тетяна Олександрівна — к. пед. н., викладач кафедри педагогіки початкової освіти та соціальної педагогіки психолого-педагогічного факультету КДПУ імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: саморегуляція педагогічних працівників, самоврядування в закладах освіти.

БЛАГОДІЙНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПОЛЬСЬКОЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ

Наталія САВЧЕНКО (Кіровоград)

В статті розглянуто громадсько-педагогічний рух у Польщі XVIII – XIX ст. у сфері опікунсько- та рекреаційно-виховної діяльності як передісторію становлення сучасної польської системи позашкільної освіти і виховання.

В статтє рассматривается общественно-педагогическое движение в Польше XVIII – XIX в. в сфере опекуно- и рекреационно-воспитательной деятельности как предистория становления современной польской системы внешкольного образования и воспитания.

Ключові слова: громадська самоорганізація, громадська опіка, позашкільна освіта і виховання, благодійна діяльність.

У Польщі на період від другої половини XVIII ст. до вибуху II світової війни припадають три послідовні стадії розвитку громадської ініціативи в царині освіти і виховання: часи станіславівські (stanisławowskie) – час перед втратою Польщею державного суверенітету, період окупації 1795 – 1918 рр. а також часи II Речі Посполитої.

Період станіславівський, хоча тривав лише кілька десятиліть, мав істотне значення з точки зору розвитку благодійності як запоруки становлення форм і методів позашкільної освіти і виховання, а також публічної опіки над дітьми та молоддю. Питання добродійності та реформування цієї справи набувають в той час громадсько-державного характеру. Як зазначає Н. Ассородобрай, «вони складають невіддільну частину програми реформ, що

визріли в станіславівську епоху, виступають в чіткому зв'язку з проблемами економічних і громадських перетворень як одна з умов їх успіху».

У другій половині XVIII ст., ще перед втратою Польщею суверенності, має місце пожвавлення благодійної діяльності, як організованої, так і індивідуальної, на адресу органів державної влади висувуються вимоги забезпечення опіки над «справжніми» бідними і охоплення примусовою працею «всіх, хто має до того сили». Це було продиктовано економічним пожвавленням і розвитком мануфактур, що зумовлювало зростання попиту на постійну, дешеву і дисципліновану робочу силу.

Як і в інших європейських країнах, у Речі Посполитій другої половини XVIII ст. під впливом ідей Просвітництва змінюється розуміння благодійності. «... Замість давнього милосердя, що випливало з християнської любові до Бога, приходить благодійність, що випливає з любові до людини, спрямована на забезпечення опіки над бідними і виведення людини зі стану бідності шляхом надання їй можливості працювати, через викорінювання «неробства» і залучення до продуктивної праці, хоч би і з примусу».

Зміна доктрини благодійності є також наслідком економічних змін і зростаючого замовлення на робочу силу. У компетенції

благодійних установ і приватної філантропії залишається забезпечення «справжнім» бідним матеріальної підтримки, а також соціального забезпечення і охорони здоров'я, натомість держава, як зауважує Н. Ассордобрай: «... повинна давати бідним можливість заробітку, привчаючи їх до працьовитості і продуктивності шляхом примусового спрямування упертих ... до Будинків праці». У Речі Посполитій станіславського періоду допомога державної влади бідним набувала головним чином форми допомоги через надання можливості працювати (мовою тодішніх документів: *assistance nap le travail*).

Просвітницька ідея благодійності живилася ідеєю звеличення не милосердя, а праці як протиотрути від бідності, – згідно з твердженням Ш. Монтеск'є, що «людина бідна не тому, що нічого не має, а тому, що не працює». Особливого значення набуває думка про відповідальність держави за протидію бідності і про потребу державного інтервенціонізму.

Другий чинник істотного впливу на зміну доктрини благодійності і спроби включення громадської опіки до публічних прерогатив держави пов'язаний з економічним похваленням і – відповідно – з економічним тиском потреби в робочих руках. Утриманці благодійних установ, а також особи без постійної зайнятості тепер стали сприйматися як резервуар робочої сили, який належить використати.

Примус до роботи стає головним інструментом тодішньої державної політики щодо вирішення проблеми бідності. Західноєвропейські заклади примусової праці для бідних (як французькі *Hopital general* і *Depots de mendicite*, англійські *Workhouses*, німецькі *Zuchthausen*) були прообразом для Будинків праці, що виникають в Речі Посполитій у другій половині XVIII ст. і виконують репресивно-виховні функції щодо бідних.

Реформаторські зусилля держави в галузі громадської опіки напередодні скликання і в період Чотирилітнього Сейму виявилися в діяльності королівської Комісії доброго порядку, – спочатку у Варшаві (1765 р.) а кількома роками пізніше також і в інших містах королівства (1768 р.). Розподільчий Сейм створив спеціальну Госпітальну комісію (1773-1775 рр.), що діяла до 1780 р., а коли була ліквідована, то її функції перейшли знову до Комісії доброго порядку.

Казимир Коралевський так пояснює державні ініціативи у сфері реформи благодійності за правління Станіслава Понятовського: «Від початку цього періоду очевидними є намагання утворити орган, який

наглядав би за благодійністю, направляв її, контролював використання призначених на це фондів, встановлював правила, що зобов'язують навіть приватних осіб у цьому відношенні».

Згадані спроби реформ мали на меті впорядкування фінансової ситуації благодійних установ, визначення принципів надання ними допомоги бідним, а також встановлення державного контролю над філантропією шляхом державного нагляду за шпиталями та лікарнями, координації добродійної діяльності, протидії жебрацтву. Як зазначає Т. Срогш, згадані ініціативи влади у справах реформи благодійності не принесли істотних змін і залишилися спробою встановлення державного адміністрування в царині громадської опіки.

Останньою зі спроб державної влади Речі Посполитої перед втратою незалежності у XVIII ст., що мала на меті реформування благодійності, було створення Чотирилітнім Сеймом Комісії поліції (1791 р.). В компетенції цього органу залишалися справи громадської опіки, головним же чином Комісія займалася примусом до роботи непрацюючих осіб, – як з числа жебраків, так і з вільнонайманих робітників.

За зразком Франції, Англії і Німеччини добродійні установи перетворюються на Будинки праці, Будинки бідних, Виправні будинки. У шпиталях організуються мануфактури. Резервуаром робочої сили стають також сиротинці. Перетворені на Будинки примусової праці колишні шпиталі (лікарні) утворюють своєрідний «ринок праці».

Окрім численних державних «добродійних установ» у формі Будинків примусової праці в останній період правління Станіслава Понятовського з'являються також філантропічні ініціативи щодо забезпеченням підтримки бідних і організації для них закладів «добровільної праці». Прикладом установи, що реалізувала подвійну функцію – милосердя і праці є Інститут Бідних барона Ле Форте, що діяв у 1783-1786 роках. Інститут, що виник завдяки фінансовій підтримці короля, надавав допомогу знедоленим особам («справжнім бідним»), і водночас був місцем інтернування працездатних бідних, які ухилялися від праці.

Іншою інституційною формою, що в той час виникає для організації робочих місць для бідних осіб, які добровільно шукають роботи, були так звані добродійні майстерні (*Ateliers de charite*).

Імпульсом до спроб реформ благодійної діяльності у станіславський період були, без сумніву, просвітницькі ідеї гуманізму, але перш за все – потреби економіки і держави.

Замовлення на робочу силу з боку нових приватних підприємств підштовхувало державу до реформ в галузі соціального забезпечення, – насамперед до впорядкування статусу бідних, жебраків, а також перебирання від Костьолу контролю над шпиталями, які стали розглядатися в той час як резерв робочої сили. Слід додати, що в Речі Посполитій до другої половини XVIII ст. не існували адміністративні структури у сфері громадської опіки. Опікунська діяльність залишалася майже у винятковій компетенції католицького Костьолу і релігійних громад, що відрізняло Польщу від західноєвропейських країн, де від часів Реформації мала місце секуляризація опікунських установ.

Зауважимо, що хоча благодійна підтримка найбідніших здійснювалася головним чином благодійними організаціями і приватними особами, державна влада іноді ініціювала опікунські й оздоровчі програми або надавала їм підтримку. Так було у випадку згаданого Інституту Бідних у Варшаві, ініціативи масонського руху і утворення Товариства Доброчинності, що виникло в ті ж часи під патронатом короля. Іншим прикладом є благодійна діяльність жіночої Великої Ложі Благодійності, що виникла 1780 року як частина масонського руху. В свою чергу ложа «Чесний Сармат» ініціювала щеплення дітей проти віспи.

Особливо слід наголосити на благодійній діяльності польської аристократії в станіславівський період. Історії належить, зокрема, реформаторська діяльність княгині Анни Яблоновської (уродженої Сапіги) та Павла Ксаверія Бжостовського, які у своїх маєтках створювали в певному розумінні прототипи громадських установ, а їх проекти нерідко зацікавлювали державну владу. Як приклад новаторських рішень в той період можна назвати заснування Анною Яблоновською у її маєтках інституцій сільських акушерок, громадських опікунів для догляду за дітьми-сиротами, а також Дому Милосердя для пристарілих кріпаків.

Втрата Польщею суверенності у 1795 р. є трагічною подією в історії польського народу і держави. З того часу впродовж 123 років життєдіяльність польського суспільства та його установ відбувалася згідно з принципами, які визначали держави-загарбники, - але іноді й всупереч їм.

Втрата Польщею незалежності збіглася з кризою її фільварково-панщинної економіки і розвитком промисловості на польських землях. Це супроводжувалося пауперизацією населення, зростанням кількості покинутих, занедбаних, деморалізованих дітей, а також відчутним зростанням дитячої та підліткової

злочинності. Ці два чинники мали найважливіше значення для виникнення на польських землях в період поділів різних благодійних, освітніх, громадських, культурних, громадсько-господарських а також військово-політичних громадських об'єднань.

Проте якщо розвиток благодійних та освітніх організацій відбувався у всіх країнах тодішньої Європи як реакція на зростання соціальних потреб, пов'язаних з індустріалізацією, то обставини функціонування польських добродійних і громадських асоціацій у період окупації, коли «майже кожна інституція мусила долати бар'єри заборон і обмежень та в конспіративний спосіб реалізувати відповідну виховну програму», докорінно відрізнялися від умов, у яких діяли громадські організації в західноєвропейських країнах.

Разом з втратою польської державності був перерваний інституційний розвиток польського суспільства: «суспільно-економічний розвиток польського суспільства став інтегральною частиною суспільства та економіки Росії, Пруссії, Австрії». На польських землях запроваджено юридично-інституційні норми, чинні в державах-загарбниках. Це, зрозуміло, стосується також юридичного регулювання асоціацій та фондаций.

Державна політика в соціальній сфері та в галузі охорони здоров'я, а від 80-х рр. XIX ст. - також соціального страхування - на польських землях під прусською та австрійською владами значно відрізнялася.

У прусській частині Польщі від початку 70-х років XIX ст. існувала обов'язкова публічна опіка, а від 80-х років – обов'язкове медичне страхування, від нещасних випадків на роботі а також за віком. Розвиток системи медичного страхування на польських землях під прусською владою мав наслідком зниження смертності. У австрійській частині Польщі діяло законодавство, за яким гміни були зобов'язані допомагати найбіднішим у випадках, коли «... обсяг або форми необхідної допомоги перевищували можливості опікунських установ чи добродійних фондаций». Від кінця 80-х років XIX ст. на польських землях під австрійською окупацією обов'язковим також було страхування на випадок хвороби і від нещасних випадків на роботі.

В російській частині Польщі публічна допомога та охорона здоров'я були розвинуті значно слабше. Лише після 1912 р. введено обов'язкове страхування у разі хвороби і нещасних випадків. Право на публічну опіку визнавалося тільки за постійними мешканцями, що залишалися в реєстрах гмін. Охорона здоров'я працівників не була

включена до державної системи охорони здоров'я, а лікарні переважним чином засновувалися на кошти з приватних фондів. «До якої міри уряд переклав тягар будівництва шпиталів в Польському Царстві на плечі товариства, свідчить той факт, що в 1832-1858 рр. витрати на зведення 35 нових лікарень, що становили 189 218 руб., «індивідуальна благодійність» покрила на 67%, жертвуючи 128 335 руб.».

Траплялося також, що царська влада ускладнювала або й робила неможливим збір фондів від приватних осіб на будівництво лікарень. Це ж стосується й ініціатив у сфері організації освіти й опіки над дітьми.

Період від падіння І Речі Посполитої до відновлення незалежної польської держави у 1918 р. не був однорідним і відрізнявся в окремих окупаційних зонах і в різний час як з точки зору сфери доступних політичних, економічних громадянських свобод, так і щодо можливості суспільної діяльності товариств. У період окупації польські громадські і господарські товариства були інструментами політичного та економічного опору і суспільного розвитку, створюючи паралельні державним установам загарбницьких держав структури (нерідко конспіративні) - в сферах опікунській, освітній, економічній, охорони здоров'я.

Потужним імпульсом для розвитку громадської самоорганізації в період окупації було збереження національної ідентичності а також відновлення державної незалежності. У громадській діяльності цього періоду можна виділити кілька течій: філантропійно-освітню, незалежницьку, економічну.

У благодійній та освітній діяльності заслуговують на увагу спроби охопити опікою бідних матерів і дітей, а також формування виховних установ, званих притулками (ochronami). Всупереч адміністративним і політичним перешкодам окупаційної влади, яка обмежувала самоврядність громадських організацій, добродійні товариства, зібрання, приватні особи діяли на користь забезпечення бідній молоді умов правильного розвитку і її підготовки до громадських і професійних обов'язків.

Всупереч обмеженням з боку загарбницьких держав, завдяки діяльностям громадських діячів з усіх прошарків польського суспільства, вдалося розвинути багато громадських ініціатив в XIX і на поч. XX ст. - паралельно з такими ж процесами у Західній Європі. Йдеться насамперед про ініціативи педагогічні і в сфері медичної допомоги.

Польські громадські ініціативи в царині опіки над дітьми і молоддю були виявом

патріотичних прагнень і водночас результатом впливу вітчизняних і європейських концепцій опіки, в яких поєднувалася опікунська діяльність з виховною програмою. Слід наголосити, що діяльність польських опікунсько-виховних організацій фінансувалася майже винятково завдяки жертвам польського суспільства.

У діяльності громадських організацій періоду окупації особливе значення має незалежницька течія. В кінці 20-х років XIX ст. виникають товариства і патріотичні клуби, метою яких було відновлення незалежності і проведення соціальних реформ. Прикладом незалежницької течії в історії розвитку громадських організацій періоду окупації є діяльність Патріотичного Товариства часів Листопадового повстання, головними діячами якого були Я. Лелевель та М. Мохнацький.

Причини особливого розвитку незалежницької діяльності в період окупації слід шукати також в наслідках національних повстань. Як реакція на репресії учасників збройної боротьби, конфіскації маєтків повстанців, а також загострення політики русифікації і германізації виникали різні форми організованої громадської солідарності. Прикладом такої організації було засноване 1841 року прихильником ідеї органічної роботи Каролем Марцинковським в прусській частині Польщі (у Познаньському Великому Князівстві) Товариство Наукової Допомоги для Молоді, яке у якості першої стипендіальної установи на польських землях у XIX ст. відіграло важливу роль у збереженні польськості.

На польських землях під австрійською окупацією, де існувала відносно широка сфера політичних свобод порівняно з прусською і російською частинами, виникають комітети допомоги повстанцям, що поверталися з сибірського заслання. У кінці 80-х років XIX ст. ці комітети утворили Товариство Ветеранів 1863 р., яке надавало допомогу колишнім повстанцям, а також призначало стипендії дітям загиблих. Незалежницька діяльність поєднувалася в діях громадських організацій з благодійними акціями. Багато громадських організацій в період окупації були багатофункціональними - провадячи офіційно благодійні акції, водночас розвивали неформальні незалежницьку та освітню діяльність.

Н. Бунш-Конопка звертає увагу на те, що благодійна діяльність громадських організацій в період окупації слугувала підтримці тих, що найбільше мали в тому потребу, і водночас розглядалася як патріотичний обов'язок і форма національного порятунку. Як результат пропагування гасла органічної роботи багато діячів громадських, благодійних і господар-

ських організацій у 60-х рр. XIX ст. наголошують, що необхідною умовою відновлення незалежності є поживлення господарського і соціального розвитку на польських землях а також національний солідаризм.

Організована громадська діяльність періоду окупації охоплювала царини господарську, освітню (включно з боротьбою за незалежну освіту), політичну (збереження і розвиток польської мови в умовах посиленої германізації і русифікації; зусилля щодо збереження національної ідентичності, національної свідомості суспільства), а також громадські ініціативи в сфері оздоровчої опіки, благодійну роботу, самопомогову діяльність.

На 70-80-і роки XIX ст. припадає особливе поживлення громадської діяльності на польських землях. Тоді виникають зокрема спілки добровільної пожежної охорони, які стають місцем громадської самоорганізації і проповідування патріотичних позицій. Громадська діяльність інтерпретується як патріотичний обов'язок, що має на меті збереження національної самобутності.

Багато громадських ініціатив 70 – 90-х рр. XIX ст., що адресуються до дітей і молоді, мали на меті виховання здорового покоління в патріотичному дусі. У австрійській частині з ініціативи Генрика Йордана виникає парк його імені, з плавальним басейном, спортивними майданчиками, де діти і молодь вдосконалювалися фізично і вчилися самоврядності.

На зламі століть з'являється багато опікунських Товариств, що діяли на користь дітей і молоді. У Варшаві виникає Товариство Літніх Колоній, засноване Станіславом Маркевичем, яке завдяки приватним фондам організувало літній відпочинок для дітей незаможних батьків. Активними діячами Товариства були, зокрема, Болеслав Прус і Януш Корчак. У кінці XIX ст. виникає також Варшавське Гігієнічне Товариство, яке розвиває опікунську діяльність на користь дітей. Товариство ініціювало організацію двох важливих освітніх установ - садів ім. Вільгельма Рау, що провадили рекреаційну і виховну діяльність для дітей заможніших батьків, а також Інститут Дитячої Гігієни, заснований бароном Леоном Ленвалем. Інститут ім. Ленваля вів діяльність на тодішні часи новаторську – надаючи лікарську допомогу і порадництво в сфері гігієни і виховання дитини, а також організуючи курси догляду за немовлятами і дітьми.

Серед важливих громадських ініціатив на користь дітей-сиріт, які на початку XX ст. виникли на польських землях в австрійській частині окупації, слід згадати Товариство

Сирітських Гнізд, засноване Казимиром Єжевським. Товариство забезпечувало виховання дітей і молоді під наглядом вчителів у спеціально організованих аграрних господарствах під назвою сіл і сирітських гнізд. Опікунські Товариства пробували також розв'язувати проблеми соціально дезадаптованої молоді. Як приклад ініціатив на користь ресоціалізації молоді, слід назвати, зокрема, виховні центри молоді, засновані ксьондзем Броніславом Маркевичем у Галичині, а також Шльонський Виховний Заклад в Цешині. Обидві ініціативи реалізували новаторські виховні програми, поєднуючи професійну підготовку молоді з вихованням, спертим на активності і самоврядності молоді.

Важливу роль в царині національного виховання виконували виховні заклади для малих дітей, звані притулками. На противагу русифікації і германізації шкільної справи і прагненню держав-загарбниць до денационалізації дітей на польських землях російської і пруської частині, притулки реалізували в конспірації програми навчання польською мовою і незважаючи на репресії: «... притулки аж до революційних подій 1905 р. були в принципі на землях російської частини Польщі головними закладами національного виховання».

У кінці XIX ст. іншу концепцію влаштування вільного життя після відновлення незалежності, ніж утворення суверенної держави, а також іншу функцію асоціацій громадян пропонував філософ і соціалістичний діяч Едвард Абрамовський. Е. Абрамовський доводить, що громадянські асоціації є структурами, які забезпечують значно повніші гарантії реалізації громадських завдань і громадянських свобод, ніж може це зробити найдемократичніша держава. Е. Абрамовський зокрема зазначає: «... ми можемо сміливо твердити, що щодо проблем людського життя, які множаться безперервно, щодо його все більшої мінливості, зростання кількості типів і напрямів, розвитку індивідуалізму груп та індивідів, які все важче підігнати під загальні норми, цей тип громадської організації, який представляють асоціації, є типом майбутнього, наступником сучасної держави».

Значно більші можливості громадської діяльності в російській частині Польщі виникли в результаті революції 1905 р., коли польське суспільство завоювало громадянські свободи – слова, совісті, зборів і союзів. На основі нових правил про спілки й асоціації від 1906 р. виникла можливість легальної громадської самоорганізації поляків. Більшість громадських організацій, що виникли в цей час, мали світський характер. До

найважливіших з них належали: освітнє товариство Польська Шкільна Матір, Центральне Землеробське Товариство, Товариство Землеробських Гуртків ім. С. Сташці. Розвивався також кооперативний рух.

Товариство «Польська Шкільна Матір» було офіційно вписане до реєстру 1906 року і стало першим громадським об'єднанням, що виникло на основі нових правил. «Матір» має на меті проповідання і підтримку освіти в національному дусі ... розвиток польської шкільної справи і освіти, особливо в сфері елементарного навчання».

Після 1905 р. виникають такі громадські установи конфесійного характеру: Товариство Християнських Робітників, Єпархіальні Комісії з громадських справ, Католицький Союз, Товариство Парафіяльних Бібліотек і Товариство Опіки над Емігрантами. Громадські організації, як зареєстровані офіційно, так і нелегальні, засновувалися з ініціативи шляхти, духовенства, а з часом – інтелігенції, як правої, так і лівої політичної орієнтації. Вони взяли на себе функції неіснуючих національних державних установ і сприяли збереженню польської національної ідентичності. Ці релігійні і світські братства, товариства, фундації, народні банки, християнські професійні спілки і діяльність католицького Костьолу, а також орденів підтримували патріотичний дух і були, окрім сім'ї, основними установами культивування національної ідентичності в умовах окупаційного режиму.

Отже, незалежні громадські ініціативи у період поділів Польщі 1795 – 1918 рр. були важливою складовою частиною національної стратегії відновлення державної суверенності, інструментом культурного, економічного і соціального розвитку польського народу, сприяли піднесенню рівня освіти польського населення й економічного розвитку країни.

Відновлення незалежної польської держави було метою діяльності багатьох незалежних асоціацій, існуючих у період окупації. У міжвоєнне двадцятиліття їх місце займають товариства і спілки, які ставили перед собою насамперед завдання формування національної ідентичності і відчуття спільної долі всього польського суспільства, об'єднаного після довгого періоду неволі.

Перед товариствами, спілками і фундаціями опікунського, освітнього, лікувального профілю в умовах незалежної держави значною мірою стояли традиційні завдання, – особливо опікунсько-освітні функції (організація опікунсько-виховних й опікунсько-лікувальних установ), а також постали й нові завдання. Істотним чинником

для подальшого розвитку існуючих асоціацій були величезні потреби країни, зруйнованої I Світовою війною, а пізніше – економічною кризою 30-х років XX ст.

Після відновлення державної незалежності змінилася модель відносин між державою і громадськими організаціями. Місце опозиційного становища громадських організацій щодо держави-загарбниці займають відносини, які можна визначити як дуальну модель, – за якої держава і громадські організації – кожне окремо – фінансують і задовольняють певні громадські потреби.

Особливий законодавчий акт регулював юридичне становище асоціацій в незалежній Польщі. Спершу це був Тимчасовий декрет про товариства від 1919 р., а від 1932 р. – право на створення товариства, запроваджене розпорядженням Президента Речі Посполитої. У світлі права про створення товариства від 1932 р. товариство визначено як тривале добровільне об'єднання некомерційного характеру. Товариства поділялися на звичайні і зареєстровані, тобто такі, що мали юридичну правочинність. Товариства, діяльність яких була особливо важливою для держави чи суспільства, могли бути визнані за товариства вищої корисності і користуватися пільгами щодо податків і сплат, проте цей тип асоціацій підлягав особливому контролю органів урядової адміністрації.

Товариства, спілки і фундації, метою яких було надання послуг в царині громадської опіки, освіти і лікування, підлягали інспекції і контролю з боку старост або особливої наглядової влади. Загалом, слід зазначити, що, незважаючи на вади юридичних рішень щодо фундацій, які були прийняті в період II Речі Посполитої, право фундацій і об'єднань надавало широкі можливості для різних громадських ініціатив, а органи державної адміністрації, зокрема Міністерство Праці і Громадської Опіки, підтримували їх розвиток і були координатором опікунської діяльності.

У період між двома світовими війнами діяли багато світських громадських організацій, а також Єпископальні Комітети Благодійності і релігійні товариства, в тому числі католицькі добродійні товариства, орденські громади, братства милосердя та ін. Свою діяльність продовжували фундації і товариства, засновані ще за часів Казимира Великого, в період шляхетської Речі Посполитої і в період окупації.

У міжвоєнне двадцятиліття фундації вели також освітню і культурну діяльність. До цього типу фундацій належали стипендіальні, наукові і культурні, які подібно до фундацій посагових мають у Польщі багатовікову традицію. Згадані інституції надавали

матеріальну допомогу бідній молоді (зокрема Фонд ім. графа Я. Потоцького, Фонд ім. Ю. Пілсудського), підтримували фінансово діяльність загальноосвітніх шкіл, їдалень для шкільної молоді, бібліотек, інтернатів, освітніх і культурних товариств, а також допомагали розвиткові наукових і культурних досліджень (зокрема, Смогутецька Фундація ім. графа Богдана Гуттен-Чапського і Курницька Фундація сім'ї Замоївських).

У міжвоєнне двадцятиліття, враховуючи релігійну й етнічну гетерогенність польського суспільства, значну частину асоціацій і більшість фондів складали організації конфесійного і національного характеру, – тобто католицькі, єврейські і українські товариства. Як зазначає К. Ясевич, «... майже всі функціонуючі фундації у II Речі Посполитій ... мали характер релігійно-національний, тобто їх послугами могли користуватися тільки особи певної національності і віросповідання».

У II Речі Посполитій громадські організації відігравали істотну роль у сфері опікунської діяльності, в царині культурно-освітньої діяльності, значною мірою

доповнюючи діяльність урядових і самоврядних структур, а також визначаючи нові напрями діяльності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Jerzy Gaj, Kajetan Hądzelek, Dzieje Kultury Fizycznej w Polsce, Poznań 1997.
2. Nina Assorodobraj, Początki Klasy Robotniczej. Problem Rąk do Pracy w Przemśle Polskim Epoki Stanisławowskiej, wyd. II, PWN, Warszawa 1966, s. 241.
3. Montesquieu, O Duchu Praw, tłum. T. Boy-Żeleński, Warszawa 1957, t. II, ks. XXIII, r. XXIX, s. 165.
4. Kazimierz Jezewski, Program Wychowawczy Towarzystwa Gniazd Sierocych, Warszawa 1918.
5. Jan Lopato, Miłosierdzie i Dobroczynność w Polsce, «Polityka Społeczna» 1982, nr 5.
6. Tadeusz Srogosz, Opieka Społeczna u Progu Sejmu Czteroletniego, «Polityka Społeczna», 1989, nr 5-6, s. 28.
7. Wanda Bobrowska-Nowak, Początki i Rozwój Działalności Opiekuńczej na Ziemiach Polskich od Połowy XVII stulecia do Zakończenia I Wojny Światowej, Część I w: Źródła do Pedagogiki Opiekuńczej, red. Irena Lepalczyk, tom I, PWN, Warszawa 1988.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Савченко Наталія Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: теорія і практика позашкільної освіти молоді у Польщі.

ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Андрій СЕМЕЗ, Людмила СЕМЕЗ (Кіровоград)

У статті розглядається феномен соціально-професійної адаптації особистості в швидкоплинному зовнішньому середовищі; наводяться визначення поняття адаптації, запропоновані різними вченими; аналізуються її види і функції.

В статье рассматривается феномен адаптации личности в быстроменяющейся внешней среде; приводятся определения понятия адаптации, предложенные различными учеными; анализируются ее виды и функции.

Ключові слова: адаптація, соціальна адаптація, психологічна адаптація, професійна адаптація, багатофункціональний характер професійної адаптації.

Актуальність. Адаптація як процес і адаптованість як властивість особистості нерозривно пов'язані з інформаційними процесами, що відбуваються сьогодні у природі, суспільстві, техносфері. Адаптація можлива тільки у складних відкритих системах, що самоорганізуються й обмінюються інформацією із зовнішнім середовищем. Наше суспільство вступило в постіндустріальну епоху свого розвитку, що характеризується наростаючим потоком інформації, швидким кількісним і якісним формуванням ноосфери. У цих умовах, як

ніколи, важливий процес адаптації людини у суспільстві, у професійній діяльності, в особистому житті.

Соціально-економічні перетворення, інтеграція України у світову систему вищої освіти, поява нових цінностей, розуміння значущості освіти виявили необхідність у формуванні педагога нового типу, який здатний швидко орієнтуватися у навколишній дійсності. Зміни у соціумі перевершують динаміку особистісної готовності до їх адаптації. Система освіти у цій ситуації покликана допомогти викладачеві сформувати у собі якості, необхідні для становлення професійно зрілої, конкурентоспроможної, активної особистості, здатної адаптуватися до умов сучасної дійсності у максимально короткі терміни. Тому адаптація як процес і адаптованість як властивість особистості стають для викладача основоположними у процесі його підготовки та професійної діяльності.

Мета статті полягає у розкритті феномену соціально-професійної адаптації особистості у швидкоплинному зовнішньому середовищі;